

Світлана ЗУБ,
аспірант 3 року навчання
ДВНЗ «УжНУ»

УКРАЇНА – РОСІЯ: СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У статті обґрунтовується доцільність подальшої економічної співпраці України з Російською Федерацією з урахуванням викликів і загроз сучасного глобального середовища. Автор робить акцент на складності і непередбачуваності ситуації, що склалася в українсько-російському економічному співробітництві, обтяженої військово-політичними і торговельними конфліктами, та наголошує на необхідності пошуку нового концептуального базису цього співробітництва на принципах відкритості, незалежності від політичних впливів, прагматичності та взаємовигідності, а також відповідності євроінтеграційному нахилу зовнішньоекономічної політики України.

Ключові слова: українсько-російські відносини, секторальні аспекти, економічне протистояння, військово-промисловий комплекс, соціальні аспекти.

В статті обґрунтовується целесообразность дальнейшего сотрудничества Украины и Российской Федерации с учетом вызовов и угроз современной глобальной среды. Автор делает акцент на сложности и непредсказуемости ситуации, которая сложилась в украинско-российском экономическом сотрудничестве с учетом военно-политических и торговых конфликтов, и подчеркивает необходимость поиска нового концептуального базиса этого сотрудничества на принципах открытости, независимости от политического влияния, прагматичности, а также в соответствии с евроинтеграционным курсом внешнеэкономической политики Украины.

Ключевые слова: украинско-российские отношения, секторальные аспекты, экономическое противостояние, военно-промышленный комплекс, социальные аспекты.

The article substantiates the expediency of further economic cooperation between Ukraine and Russian Federation considering modern challenges and threats of the global environment. The author focuses on the complexity and unpredictability of current situation in Ukrainian-Russian economic cooperation, burdened by military-political and trade conflicts, and emphasizes the need to find a new conceptual basis of this cooperation on the principles of openness, independence from political influences, pragmatism and mutual benefit, as well as compliance with the European integration foreign policy of Ukraine.

Keywords: Ukrainian-Russian relations, sectoral aspects, economic confrontation, military and industrial complex, social aspects.

Специфіка нинішнього етапу українсько-російських економічних відносин полягає у тому, що вони набувають ознак протистояння за умов російської військової агресії, яку деякі експерти кваліфікують як так звану «гібридну війну» Росії проти України. Тому до вже традиційних «зон» українсько-російського економічного конфлікту не лише додалися нові елементи, а й де-факто відбувається зміна характеру двосторонніх економічних відносин на різних рівнях їх реалізації: державному й приватному. Також за нинішніх обставин значно посилився вплив на функціонування економічних відносин двох країн і на українську економіку зокрема, неекономічних чинників: воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних [1]. До того ж на нинішньому етапі помітно зріс безпосередній та опосередкований вплив інших держав і міжнародних організацій на розвиток двосторонніх українсько-російських економічних відносин.

Нинішнє українсько-російське протистояння впливає на соціальні процеси в обох державах. Однак і соціальні процеси, у свою чергу, справляють зворотний вплив на економічний розвиток України й Росії.

Як свідчать, наприклад, дані дослідження споживчих настроїв в Україні, яке щомісяця здійснює маркетингова компанія GfK Ukraine, у серпні 2014 р. споживчі настрої українців зазнали істотного погіршення на фоні загострення військових дій на Донбасі, руйнації промислової інфраструктури регіону й девальвації гривні. У серпні 2014 р. *індекс споживчих настроїв* (ICN) становив 54,7, що на 10,4 пункта гірше, ніж у липні [3]. Оцінка поточного становища втратила 6,4 пункта й дорівнює 51,6. Загалом у серпні 2014 року було зафіксовано такі ключові тенденції:

- У серпні індекс споживчих настроїв зазнав падіння на 10 пунктів на фоні загострення військових дій на Донбасі, руйнації промислової інфраструктури регіону й девальвації гривні.

- Найбільше – на 18 пунктів – знизився індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року, проте й індекс економічних очікувань на п'ять років впав на 11 пунктів. Статистично значуще впали всі підіндекси індексу споживчих настроїв.

- Одночасно на 22 пункти зріс індекс девальваційних очікувань, а індекси очікуваної динаміки безробіття й інфляційних очікувань змінилися меншою мірою: перший трохи знизився, а другий зріс на три пункти.

- Найменшою мірою споживчі настрої погіршилися у громадян з низькими доходами і старшого віку, тоді як у молодших і більш заможних громадян, а також у великих містах негативна динаміка була виражена більш істотно. Такі структурні тенденції зазвичай характерні для зростання споживчого песимізму в періоди девальвації гривні.

- Найсильніше індекс споживчих настроїв зменшився на Заході, Півдні і в Центральній Україні.

«Індекс споживчих настроїв у серпні ще наблизився до рекордно низького рівня перших місяців 2009 р., проте далі залишається істотно вищим. Останніми місяцями споживчий оптимізм перебуває під рівним впливом ситуації на Сході України і стабільності на валютному ринку. Далі ці два чинники зберігатимуть свій вплив на споживчі настрої, і до них додадуться очікування щодо стабільності енерго- й теплопостачання взимку», – коментують аналітики GfK Ukraine.

Загалом, як показують дослідження фахівців GfK Ukraine, хоча реальні доходи значних верств населення України поки не зазнали вагомих втрат, утім великого бажання робити покупки в українців нині теж не спостерігається [7]. Таким чином, вагома частина виділених з банківських депозитів населення коштів не йде в товарно-грошовий обіг в українській економіці, а залишається «мертвим вантажем» домашніх заощаджень. Водночас – як форма певної психологічної компенсації на тлі політичної нестабільності в Україні, воєнних дій і хаосу на Донбасі – у людей яскравіше проявляється бажання переключитися на прості й недорогі радощі життя. На тлі потреби в безпеці та сподівання на стабілізацію ситуації підвищився ступінь патріотизму населення України, говорять дослідження GfK Ukraine.

З наведеного можна зробити деякі економіко-політичні висновки. Так, зменшення схильності населення України до споживання товарів і послуг (у вартісному обчисленні) обмежує роль традиційного внутрішнього споживчого попиту як чинника зростання вітчизняної економіки [2]. Водночас зростання благодійного фінансування потреб національної оборони з боку населення об'єктивно є чинником стимулювання розвитку української економіки, щоправда, з відмінною від традиційної структурою попиту на товари й послуги. Хоча, звичайно, благодійне фінансування населенням потреб національної оборони за обсягами у грошовому еквіваленті

не може компенсувати ті втрати, які завдає українській економіці нинішнє скорочення внутрішнього споживчого попиту. Водночас можна припустити, що результати майбутніх парламентських виборів в Україні самі по собі навряд чи протягом одного-двох років істотно змінять тенденції розвитку вітчизняної економіки, що сформувався на цей момент.

Що ж стосується росіян, то, як зазначають російські соціологи, вони скаржаться на стрибок цін на продукти харчування. Причини для невдоволення дійсно є, оскільки продовольча інфляція випереджає середній темп зростання цін на інші товари. Ціни на продовольство в цілому до кінця серпня з початку року зросли в Росії майже на 7 %. При цьому російські економісти зазначають, що за останній рік вершкове масло в цій країні подорожчало на 21,8 %, молоко та інша молочна продукція – на 18,3 %, яйця – на 15,0 %, цукор-пісок – на 14,6 %, м'ясо птиці – на 13,8 %, риба й морепродукти – на 13,4 %. Причому запровадження Росією «антисанкцій» із заборонаю імпорту продовольства із країн ЄС, як вважають деякі російські експерти, цінову інфляцію в Росії лише посилить [10]. У цьому ж напрямі діятимуть й обмеження на імпорт в Росію продовольчих товарів з України. Як показують дослідження російських фахівців, половина торговельних компаній планує й далі підвищувати ціни на продовольство. Через продовольче ембарго, зазначають експерти, у Росії можуть закритися або піти в тінь невеликі торговельні об'єкти, показують опитування директорів підприємств роздрібної торгівлі.

Всеросійський центр вивчення громадської думки (ВЦВГД) вирішив з'ясувати в росіян, кого вони насамперед звинувачують у зростанні цін на продукти харчування. Зокрема, на думку росіян, продуктові ціни в магазинах зростають насамперед через санкції – це найпопулярніша відповідь. Так відповіли 21 % респондентів з тих, які регулярно відвідують магазини. Здалося

б, не так багато, і можна зробити висновок, що росіяни здебільшого спокійно сприймають перегони цін і не вірять економістам, що розповідають про шкоду санкцій і антисанкцій, зазначають російські соціологи [8]. Однак учасники опитування перелічили різні версії того, що відбувається, і серед них було багато відповідей, які укладаються в цю ж саму значеннєву лінію, що й санкції: українські події (таку відповідь дали 10 % опитаних), політична ситуація у світі (3 %), падіння карбованця (2 %), неправильна політика влади (2 %) тощо. Якщо все це скласти, тоді вийде, що побічно на наслідки санкцій указує близько 40 % опитаних.

Крім того, як показують дані опитування Всеросійського центру вивчення громадської думки, 40 % (-10% проти липня) опитаних респондентів вважає, що Росія повинна створити біженцям умови для життя в РФ. Сорок п'ять відсотків (+6 %) хочуть, щоб біженці повернулися назад в Україну, як тільки там складуться для цього сприятливі умови. Сім відсотків (+3 %) вважають, що слід узагалі припинити приймати біженців з України. Водночас 53 % опитаних підтримує спрощене отримання громадянства для українських біженців, 36 % – не підтримують [11]. Двадцять дев'ять відсотків респондентів вважають, що в РФ багато біженців з України, 38 % вважають їхню кількість незначною, а 18 % узагалі не помітили присутності біженців. З даних цього опитування можна зробити висновок, що хоча ставлення росіян до біженців з України й дещо погіршилося, утім біженці поки не розглядаються переважно більшістю росіян як конкуренти на ринку праці або ж у сфері отримання від держави якихось соціальних благ.

Водночас доволі вагомий вплив на соціально-економічний розвиток РФ у найближчій перспективі може справити зміна ставлення росіян до опосередкованої та безпосередньої участі Росії у воєнних діях на Донбасі. Так, згідно з дослідженнями «Левада-центру», «понад

половина опитаних громадян РФ схвалює участь російських добровольців у конфлікті на Сході України, однак частка тих, хто оцінює її “цілком позитивно”, за останні два місяці впала майже вдвічі. При цьому **точку зору, що військовослужбовці стали заручниками агресивної політики Росії, підтримують 40 % респондентів**. Багато росіян починають побоюватися західних санкцій і можливої війни із західними державами [12]. Одним із факторів, що впливають на ставлення росіян до того, що відбувається, є їхня слабка поінформованість, спотворене уявлення про війну на Сході України і про реальну участь у ній Росії. Промовиста цифра: **тільки 46 % опитаних заявили, що чули про загибель псковських десантників (50 % не чули)**. П'ятдесят чотири відсотки росіян вважають їх добровольцями, які самостійно поїхали воювати на український Схід. Кожний п'ятий вважає, що їх відрядило на війну командування частини. Схвалюють участь російських добровольців у війні 57 % росіян. Сорок відсотків опитаних вважають, що загибель російських солдатів не можна нічим виправдати. **І кожний третій респондент переконаний, що Росія повинна надавати допомогу Донбасу, жертвуючи життям своїх солдатів**.

Утім директор “Левада-центру” Л. Гудков звернув увагу на одну важливу цифру: **у березні за вторгнення в Україну виступало 74 % респондентів, наприкінці серпня – тільки 43 %**. Загальний тренд – зростання тривоги, побоювання, що ситуація переросте у хронічну війну. Двадцять шість відсотків росіян уже називають те, що відбувається, війною.

Хоча, згідно з дослідженнями, проведеними за методом так званих фокус-груп російським блогером О. Роциним, нинішнім літом у різних регіонах Росії дуже великий відсоток росіян ставляться до подій в Україні, включаючи різні форми участі Росії у війні на Донбасі, як до своєї «ігрової реальності». Тому й

очікувати від них активної позиції з цього питання не варто. Щоправда, це дослідження проводилося в основному до прямого вторгнення російських військ в Україну наприкінці серпня.

Однак, як наголошує відомий російський економіст В. Іноземцев, у Росії близько 60 % працюючих отримує заробітну плату від держави й державних компаній. Основні ж доходи російської економіки й державного бюджету формуються від продажу енергоносіїв, особливо нафти, та інших сировинних товарів. Тому, наприклад, у 2009 р., при скороченні ВВП Росії на 8 %, зарплати зросли на 6 %. За умови збереження світових цін на нафту на рівні, що існував наприкінці серпня – на початку вересня цього року, вважає В. Іноземцев, російська влада зможе протягом двох-трьох найближчих років, а можливо й довше, підвищувати заробітну плату, запобігаючи зростанню соціального невдоволення в країні. Тобто, за цією логікою, радше значне падіння світових цін на нафту та інші сировинні товари, ніж загибель росіян у військовому протистоянні на Донбасі стане каталізатором соціального невдоволення в Росії.

Якщо ж ускладнення внутрішньоросійської соціально-економічної ситуації під впливом інформаційних чинників у росіян усе-таки надалі більше асоціюватиметься з участю російської сторони в подіях на Донбасі та протистоянням з Україною, то це згодом може створити доволі серйозні проблеми для діючої російської влади [3]. Звичайно, не слід ігнорувати можливості російської влади як у сфері пропаганди, так і у сфері репресивних заходів щодо журналістів і ЗМІ взагалі. Утім і перебільшувати ці можливості в інформаційну епоху було б помилково, оскільки за будь-яких умов російська влада не зможе повністю контролювати всі інформаційні потоки в російському суспільстві. Тому згодом функціонування системи соціальних комунікацій у російському суспільстві може посилити протестні настрої серед

росіян. Щоправда очікувати на помітні зміни в соціальних настроях росіян можна, мабуть, не раніше наступного року. Якщо, звичайно, не станеться різкого загострення російсько-українських відносин. Однак, у будь-якому випадку, як доводить новітня історія, російська влада уважно ставиться до змін у суспільних настроях росіян і повинна буде враховувати їх у процесі розвитку російсько-українських економічних відносин.

Не слід забувати і про певне невдоволення з боку російської еліти із приводу погіршення міжнародних економічних і політичних позицій Росії через її військово-політичне протистояння з Україною й запроваджені Заходом санкції проти Росії. Зокрема, зазвичай поміркований російський экс-міністр фінансів О. Кудрін в інтерв'ю агентству Reuters відзначив хитання в російських елітах. За його словами, навіть групи, що підтримують президента Росії, «здивовані надзвичайно» через нечіткість подальшої моделі політичного й економічного розвитку Росії [3]. Ділові еліти «не розуміють, що відбуватиметься з погляду розвитку нашого суспільства й російської економіки в найближчі роки і яка модель в економіці й політичній системі встановиться», наголосив О. Кудрін.

Криза ж «у верхах» для нинішнього російського режиму є не менш загрозливою, ніж криза «у низах». Тому не виключено, що ускладнення внутрішньоросійської соціально-економічної ситуації стимулюватиме російське керівництво до послаблення протистояння з Україною, у тому числі через дійову участь Росії у розв'язанні кризи на Донбасі.

Секторальні аспекти нинішнього економічного протистояння України й Росії мають негативні наслідки для обох держав. Причому безпосередній вплив цього протистояння найбільше позначиться на стані російського військово-промислового комплексу. Що ж стосується інших секторів російської економіки, то внаслідок її масштабів нинішнє українсько-російське протисто-

яння справлятиме на них переважно опосередкований вплив – через санкції західних держав щодо Росії за її військову агресію проти України.

Загалом негативний вплив західних санкцій проти Росії в поєднанні з несприятливою кон'юнктурою на міжнародних сировинних ринках протягом трьох найближчих років (насамперед ідеться про значне падіння цін на нафту) може створити доволі серйозні проблеми для розвитку російської економіки.

Список використаних джерел

1. Будкін В.С. Політичні фактори сучасного ускладнення відносин України з новими незалежними державами / В.С. Будкін // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2014. – №2. – С. 8 – 13.
2. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / за ред. академіка НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
3. Кулицький С. Економічні аспекти нинішнього українсько-російського протистояння [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=387:ekonomichni-aspekti-ninishnogo-ukrajinsko-rosijskogo-protistoyannya-4&catid=8&Itemid=350
4. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arc.customs.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.

7. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
8. Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте. Труды Второй междунар. научн.-практ. конф. / РАН. ИНИОН. Отдел науч. сотрудничества и междунар. связей; отв. ред. Ю.С. Пивоваров. – М., 2014. – 598 с.
9. Технологічна модернізація в європейській економіці: монографія / О.С. Бурміч, О.Д. Лук'яненко, Є.Г. Панченко, В.І. Чужиков; за наук. ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2013. – 266 с.
10. Федулова Л.И. Развитие научно-технологического взаимодействия Украины и России на основе кластерного подхода / Л.И. Федулова // Проблемы прогнозирования. – 2013. – № 6. – С. 114–122.
11. Хаустов В.К. Актуальність формування науково-технологічних кластерів в Україні та Росії / В.К. Хаустов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8. – С. 86–98.
12. Aggregations of manufacturing based on NACE REV. 2 // Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an3.pdf.